

У разі збереження чи досягнення комплексу даних принципів, сучасна наука може сформувати поняття економіки щастя, та шляхом його адаптації до умов тих чи інших соціокультурних систем сформувати уніфіковану відповідну нормативно-правову базу, що у майбутньому дозволить досягти та визначити поняття щастя як основу нової економіко-філософської теорії розвитку людства.

Отже, виходячи із проведеного вище дослідження, ми переконані у можливості та необхідності осучаснення основних наукових підходів до визначення категорії щастя та поняття економіки щастя як основи формування ефективних економік світу через призму розвитку туристичної сфери.

Інформаційні джерела. 1. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. Авторів ; за ред. Л. В. Губерського ; худож.-оформлювач О. Д. Кононученко. – Харків : Фоліо, 2013. – 510 с. 2. Сковорода Г. Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті / Г. Сковорода // Україна: філософський спадок століть – Хроніка 2000. – Київ : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – 803 с. – С. 323–332. 3. Сакс Дж. Економіка щастя [Електронний ресурс] / Дж. Сакс. – Режим доступу: <http://www.project-syndicate.org/commentary/sachs181/Russian>. 4. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит. – Москва : Республика, 1997. – 352 с. 5. Cohen R. The Happiness of Life / R. Cohen // The New York Times. – 13.03.2011. 6. About the HPI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://happyplanetindex.org/>.

Ю. Б. Миронов, к. е. н., доцент
Львівський торгово-економічний
університет, м. Львів
yuriy@myronov.com

М. М. Логвин, к. геогр. н., доцент
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі», м. Полтава
llepta777@gmail.com

ОНТОЛОГІЧНА УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЩАСТЯ СЕКУЛЯРНОЇ ДОБИ

Будь-яка людина протягом життя замислювалась над тим, що таке щастя взагалі, і для неї, зокрема. І чи воно реально існує як таке. Ще давньогрецькі філософи намагалися виразити цю категорію, зрозуміти її наповнення і пов'язували щастя зі станом гармонії людської душі.

Звичайно, з високою ймовірністю можна ототожнювати щастя з особливим станом душі, який передбачає певне піднесення настрою, радість і, особливо, душевний спокій. Але чи кожна людина може знайти в протягом життя, побачити, відчути у звичайних простих речах.

Чи можливо набути стану щастя всім людством загалом і одночасно? Навряд. Бо, як правило, реакція на одне і те саме поняття, подію, явище буде різна у кожного індивіда за своїм змістом, емоціями, відчуттями та зрозуміла і характерна лише для нього.

У філософському енциклопедичному словнику зазначається, що щастя – категорія моральної свідомості, що позначає стан повного і тривалого вдоволення від життя загалом. Аристип із Кірена, один із учнів Сократа, тлумачив щастя як стан, тотожний насолоді. Послідовники гедонізму розглядали насолоду як єдино істинне благо і справжню мету людського життя. Та спроби реалізувати ідеал щастя на шляхах гонитви за фізичними насолодами зрештою обертаються на свою протилежність – життя стає суцільним стражданням. Засновник школи кініків Антисфен пов’язує щастя з внутрішньою незалежністю людини, започатковуючи традицію протиставлення щастя насолоді. Потрактування прагнення до щастя як принципу моральної поведінки, що безпосередньо визначає цілі людської діяльності, характерне для Спінози, Гассенді, Гольбаха, Бентама, Рассела, Винниченка, Нейрата та ін. Сучасна етика загальнозначущими умовами досягнення щастя вважає: а) задоволення основних матеріальних потреб; б) повноту і осмисленість існування людини; в) спроможність останньої реалізувати власне уявлення про життя в ситуаціях морального вибору; г) достатній ступінь збіжності актуального стану буття та уявлення про те, яким воно має бути; д) гармонію внутрішнього світу людини і її зовнішніх стосунків.

Академічний тлумачний словник трактує щастя як стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь.

У тлумачному словнику В. Даля, щастя визначається як «со-частьє, доля, пай», а також «рок, судьба, часть и участь, доля». Інше наповнення подається у тлумачному словнику Ожегова – щастя це «відчуття і стан повного, вищого задоволення». Великий тлумачний словник російської мови подає щастя як «стан вищого задоволення життям, відчуття задоволення і радості, що кимось відчувається; зовнішній прояв цього почуття».

У тлумачному словнику Д. Ушакова щастя це: 1. Стан задоволення, благополуччя, радості від повноти життя, від задоволення життям. Те ж, як втілення почуття любові. 2. Успіх, вдача (переважно випадкові). 3. Участь, доля, судьба (просторіччя). 4. В значенні дуже добре, надзвичайно приємно (розм.).

Великий словник російської мови визначає щастя як стан людини, що відповідає внутрішній задоволеності своїм буттям, повноті і осмисленості життя. Крім того, щастя це, благополуччя, благоденство, благодать, блаженство, перемога, удача, успіх, випадок.

Займався пошуком щастя та його природи український мислитель Г. С. Сковорода. Він був упевнений, що щастя – це внутрішнє джерело спокою: воно – і в наших серцях, і у любові до природи чи до рідного краю. На його думку, щоб стати щасливим, необхідно використовувати такі негативні людські якості як скупість, розкіш, честолюбство, духовні злидні (духовна сфера характеризує їх як пристрасті). Потрібно більше дбати про власну душу, адже тільки здорова душа є основою щасливого буття. Ніякі скарби не можуть принести людині щастя, якщо вона змусила себе все життя займатися ненависною справою заради багатства.

У відомому трактаті «Розмова п'яти подорожніх «про справжнє щастя» філософ висловлює думку, що щастя – у пізнанні себе. Щоб стати щасливим, не треба багатства, не треба влади, почестей, чинів: «Бути щасливим – це знайти самого себе», – відмічає Г. С. Сковорода. Людина повинна пізнати себе, свою духовну сутність: свої уподобання, здібності, нахили до певного виду діяльності. Знаючи свої схильності, здібності, можна визначити своє місце в суспільстві.

Сучасний світогляд, в тому числі, національний, як система принципів, поглядів, цінностей, переконань, ідеалів під впливом безперервного інформаційного забруднення сильно спотворений. Моральна спустошеність суспільства ставить природну межу його економічному розвитку, також і закони розвитку техніки не співпадають з природними потребами людини. Тому не дивно, що категорією щастя почали займатися та досліджувати на рівні ООН, щорічно визначаючи індекс щастя.

Крихітне королівство Бутан зробило досягнення щастя і благополуччя пріоритетом своєї політики. Замість валового внутрішнього продукту в Бутані вимірюють індекс валового національного щастя і запропонували надати цій методиці глобальний характер. Це вмотивоване тим, що для порівняння рівня життя в різних країнах використовуються значення ВВП на душу населення або ІРПП, але ці індекси не завжди можуть адекватно відобразити соціально-економічну реальність. Зокрема порівняння значення ВВП вважається недоречним, оскільки кінцева мета більшості людей не бути багатими, а бути щасливими і здоровими. Міжнародний індекс щастя (МІЩ) (англ. *Happy Planet Index*) демонструє «реальний» добробут націй і стан довкілля в різних країнах світу. Вперше був запропонований New Economics Foundation (NEF) в липні 2006 року.

Цей міжнародний дослідницький проект вимірює показник щастя населення в країнах світу. Дослідження проводиться дослідним центром «Інститут Землі» (The Earth Institute) при Колумбійському університеті під егідою Організації Об'єднаних Націй в рамках глобальної ініціативи «Мережа рішень сталого розвитку» (UN Sustainable Development Solutions Network) з метою показати досягнення країн світу і окремих регіонів з точки зору їх здатності забезпечити своїм жителям щасливе життя. Автори проекту вважають, що дані дослідження можуть допомогти державним керівникам, політичним і громадським діячам краще реагувати на потреби і сподівання своїх громадян з метою підвищення добробуту і сталого розвитку.

Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун підтримав ідею, що матеріальний добробут не може бути єдиним мірилом добро-

буту. Він нагадав, що в Королівство Бутан, ще в 70-роках в якості пріоритету висунули досягнення національного щастя і замінили показник валового внутрішнього продукту на індекс валового внутрішнього щастя. Пан Гі Мун відмітив, що внутрішній валовий продукт вже давно є головним мірилом розвитку економіки і діяльності політиків. Однак він не враховує соціальні та екологічні витрати науково-технічного прогресу. Він вважає, що світові потрібна нова економічна парадигма, яка б відображала взаємозв'язок трьох стовпів сталого розвитку. Ними являються соціальне, економічне і екологічне благополуччя які нероздільні, а разом складають «валове глобальне щастя».

Міжнародний індекс щастя ґрунтується на загальних утилітарних принципах, що більшість людей хочуть прожити довге і повноцінне життя, а країни прагнуть зробити все можливе для досягнення максимального благополуччя своїх громадян, розумно використовуючи наявні ресурси, не завдаючи збитків довкіллю. Для розрахунку індексу спочатку використовувалось три показники: суб'єктивна задоволеність життям мешканцями країни, очікувана тривалість життя і, так званий, «екологічний слід». Уперше МІЩ був розрахований в 2006 році, до рейтингу увійшло 178 країн. (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Міжнародний індекс щастя у 2006 р. [0]

Місце	Країна	НІ
1	Вануату	68,21
2	Колумбія	67,24
3	Коста-Ріка	66,0
150	США	28,83
172	Росія	22,76
173	Естонія	22,68
174	Україна	22,21
175	Демократична Республіка Конго	20,69
178	Зімбабве	16,64

Як свідчать дані табл. 1, перші три позиції посіли, відповідно, Вануату, Колумбія та Коста-Ріка. Україна посіла 174 місце із 178 позицій між Естонією і ДР Конго.

Останній вимір і оприлюднення індексу було у березні 2019 р. У цьому міжнародному рейтингу Україна посіла 133-є місце «щасливих» країн зі 156 держав. При цьому вітчизняні соціологи та економісти вважають не зовсім коректними дослідження та оцінки, якими керувалися укладачі рейтингу. Наприклад, незважаючи на поліпшення багатьох показників (що констатують укладачі інших світових рейтингів), Україна останніми роками продовжувала стрімко втрачати «щасливі» позиції. Хоч, Україна дещо поліпшила показник у порівнянні з попереднім роком, піднявшись на 5 позицій, однак, це не компенсує стрімкого падіння, зафіксованого у минулі роки – з 2013-го країна опустилася майже на 50 пунктів. Враховуючи зміни, які відбулися в Україні, її місце, як мінімум, на тридцять-сорок позицій вище. І, мабуть, цілком до снаги повернути втрачене 5 років тому 87 (найвище) місце у рейтингу.

Адже від збройних конфліктів потерпає і низка держав, які розташувалися в рейтингу щастя набагато вище за Україну (Ізраїль (13 місце), Колумбія (43), Пакистан (67), Лівія (72), Таджикистан (74), Сомалі (112)). Тобто, оцінюючи Україну, укладачі Індексу щастя, схоже, продовжують концентруватися на негативі, майже не помічаючи позитивних змін. Скажімо, на 132 позицію вони поставили таку бідну і неспокійну африканську країну як Чад, яка посідає 5 місце у світовому «Рейтингу неспроможних держав», де Україна має доволі високу 85 позицію (середина рейтингу). Це дещо змушує сумніватися в об'єктивності індексу.

Останні роки укладачі рейтингу World Happiness Report оцінюють Індекс щастя за шістьма позиціями. Частина з них враховує об'єктивні показники – ВВП на особу і очікувана тривалість здорового життя. Решта – містить суб'єктивні оцінки, оскільки базується на результатах соціологічного опитування, учасники якого відповідають на запитання про свободу життєвого вибору (ступінь особистої та економічної свободи), доброчинність (визначається на підставі готовності робити пожертвування), соціальну підтримку (можливість покластися на когось у скрутні часи) та ступінь терпимості до корупції.

Скажімо, у Глобальному індексі інновацій Україна за 5 років піднялася на 28 позицій (з 71 на 43 рядок), в Індексі легкості ведення бізнесу ще більший прогрес – «плюс» 61 позиція (із 137 місця – на 76). В Індексі конкурентоспроможності країна піднялася з 84 на 83 рядок. Усе це, безперечно, мало б позитивно позначитися на показниках свободи життєвого вибору (яка значною мірою залежить від ступеня економічної свободи). Натомість у міжнародному рейтингу щастя за цим показником Україна опинилась у п'ятнадцятому десятку. Один же із небагатьох «суміжних» рейтингів, в якому Україна опустилася порівняно із 2013-м, – Індекс людського розвитку (регрес із 78 рядка – на 88). Окрім того, Україна останнім часом значно поліпшила позиції у рейтингу «сили паспорта», у нас покращилися загальні показники рівня економічної свободи та відкритості державних даних. Утім, усе це чомусь не позначилося (чи негативно позначилося) на відповідних показниках у рейтингу «щасливих країн».

Україна – одна з найбідніших держав Європи за часткою ВВП на одну особу. Та й у світі ми, швидше, серед аутсайдерів, аніж поміж лідерів. Із цим, на жаль, не посперечаєшся. Згідно із підрахунками МВФ, за цим показником Україна на 134-му місці у світі – \$ 2 656 на людину. В цьому аналізі (як і в оцінках укладачів рейтингу щастя) не враховано такого важливого показника як ПКС (ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності в американській валюті). Адже, незважаючи на те, що ми справді маємо найнижчу зарплату в Європі, і ціни на основні товарні групи у нас відносно низькі. Тож за показником ПКС справи в Україні трохи кращі – понад \$8 тисяч на особу.

Не варто забувати, що значна частина української економіки перебуває в тіні. За даними Мінекономрозвитку, ідеться про 32 %, незалежні економісти говорять про 40–45 %. Тож, зважаючи на щільність показників у частині рейтингу за рівнем доходу із урахуванням ПКС, усе це мало б підняти нас на кілька десятків позицій.

Міжнародний індекс щастя вважають одним із найбільш авторитетних рейтингів у цій сфері. Водночас фахівці сумніва-

ються у коректності його оцінок у «суб'єктивній» (опитувальній) частині досліджень. Проводить опитування впливова і авторитетна організація – американський Інститут Геллапа, – участь в дослідженні беруть лише 1 000 респондентів у кожній країні (1 000 осіб у мільярдних Китаї та Індії і 1 000 осіб у карликових Монако чи Андоррі).

Науковець Є. Головаха вважає, що рейтинг не відображає самого поняття «щастя». «Цей рейтинг демонструє стан справ у державі, а не те, як почуваються люди. Він більше стосується передумов для щастя, а не щастя як такого».

Чому українці у соціологічних опитуваннях вважають себе нещасливими? На нашу думку, у населення значно завищені очікування матеріального добробуту. І мало звертається уваги на духовні та душевні складові щастя.

Тобто, наявна ситуація в Україні вимагає переоцінки системи цінностей, що склалася за десятиліття реформ, з гіпертрофованою роллю матеріального благополуччя, запереченням гуманності, справедливості, моральності. Існує необхідність усвідомлення звернення до витоків українського менталітету, вдосконалення духовного світу людини на основі традиційних цінностей відповідно до сучасних реалій секулярної доби.

Інформаційні джерела. 1. Академічний тлумачний словник (1970–1980). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/shhastja>. 2. Большой словарь русского языка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dict.t-mm.ru/enc_sl/c/c4.html. 3. Большой толковый словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gramota.ru/slovari/dic/?word=x>. 4. Бутан предлагает новый критерий благополучия: индекс валового национального счастья [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2012/03/1199551>. 5. Валовое внутреннее счастье – новая экономическая парадигма? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2012/04/1199561>. 6. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/93/53417/1021559.html>. 7. Международный индекс счастья [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5>. 8. Радійчук О. Индекс счастья – 2019: є сумніви, що Україна така вже й «нещасна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2666960-indeks-sasta2019-e-sumnivi-so-ukraina-taka-vze-j-nesasna.html>. 9. Рейтинг стран мира по уровню счастья Организации Объединённых Наций.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtmarket.ru/ratings/world-happiness-report/info>. 10. Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті. [Товариська розмова про душевний мир]. 1770-ті р. Переклад: В. Шевчук Текст зведено із виданням: Сковорода Г. Твори в двох томах. Том 1. Трактати, діалоги. Ред. Олекса Мишанич. – Київ : УНІГУ & НАН України, 1994. – С. 325–358. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sites.utoronto.ca/elul/Skovoroda/Rozmova5.pdf>. 11. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений Н. Абрамова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dict.t-mm.ru/abramov/c/cstc.html>. 12. Толковый словарь живого великорусского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovardalja.net/word.php?wordid=39717>. 13. Толковый словарь Ожегова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gufo.me/dict/ozhegov>. 14. Толковый словарь русского языка Д. Н. Ушакова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dict.t-mm.ru/usakov/d/duhov.html>. 15. Філософський енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Київ : Абрис, 2002. – 751 с. – С. 729. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf.

М. М. Мовчан, к. філос. н., доцент
*Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі», м. Полтава*
movchan.momm@gmail.com

ПРОБЛЕМА СТРАХУ У ФІЛОСОФА-МАНДРІВНИКА Г. СКОВОРОДИ

Страх є важливим екзистенціалом людського буття. Він властивий всім людям незалежно від економічних формацій чи цивілізацій, а також від етапу розвитку особистості. Але страх має своєрідну специфіку в той чи інший конкретний період становлення і розвитку особистості.

Важливо зупинитися на використанні екзистенціалу страху в людиномірній, гуманістичній (антропологічній за своєю суттю) філософії найвидатнішого українського мандрівного мислителя *Григорія Савича Сковороди* (1722–1794), який відвідав, на думку одного з перших біографів Г. Сковороди Г. Гесса-де-Кальве, крім Угощини, Польщі, Словаччини, Чехії, Прусії, Австрії і Німеччини ще й Італію [6, с. 46]. Дехто з біографів у зв'язку з подорожами Григорія Савича називає і такі традиційні й першочергові для слов'янських прочан місця, як Єрусалим, Констан-